

ЗИГМУНД ФРОЙД УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНА
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ДИСЦИПЛІН

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою університету

Протокол № 8 від
«31» липня 2024 р.

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ
УКРАЇНОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Освітній рівень: Другий (магістерський)

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 Психологія

Освітньо-професійна програма "Психологія"

Статус дисципліни: обов'язкова

Форма навчання: денна

<u>Форма навчання</u>	<u>Курс</u>	<u>Семестр</u>	<u>Лекції (год.)</u>	<u>Практичні (год.)</u>	<u>Самостійна робота студента (год.)</u>	<u>Разом (год.)</u>	<u>Залік (сем.)</u>
<u>Денна</u>	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>20</u>	<u>20</u>	<u>50</u>	<u>90</u>	<u>1</u>

Робоча програма розроблена на основі освітньо-професійної програми підготовки магістрів галузі 05- Соціальні та поведінкові науки, спеціальності-053 Психологія, затвердженої вченою радою ЗФУУ (протокол № 8 від 31.07.2024 року)

Програму навчальної дисципліни розробила:

Кандидат історичних наук,
доцент кафедри
загальноосвітніх дисциплін

(підпис)

Т. Швидченко

Робочу програму обговорено та затверджено на засіданні кафедри загальноосвітніх дисциплін
Протокол № 9 від “17” липня 2024 року

Завідувач кафедри
загальноосвітніх дисциплін

(підпис)

Т. Швидченко

Гарант ОПП «Психологія»

(підпис)

М. Великодна

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), “__” _____ 20__ р., протокол №__
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), “__” _____ 20__ р., протокол №__
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), “__” _____ 20__ р., протокол №__
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), “__” _____ 20__ р., протокол №__
(підпис) (ПІБ)

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ОПП, ступень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		Денна форма навчання	
Кількість кредитів - 4	Галузь знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки»	Статус дисципліни Обов’язкова Мова навчання українська	
Модулів - 2	Спеціальність – 053 «Психологія» Освітньо-професійна програма «Психологія»	Рік підготовки	
		1-й	
Змістових модулів - 1		Семестр	
			2-й
Загальна кількість кредитів/годин - 3/90		Лекції (год.)	
		20	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - 3 год.;	Ступень вищої освіти - Магістр	Практичні(год.)	
		20	
		Самостійна робота(год.)	
		50	
		Всього	
		90	
		Вид контролю	
			Залік

2.1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Українознавчі студії» є формування в здобувачів цілісного уявлення про українську ідентичність у контексті історичного розвитку, соціокультурних змін та колективної пам'яті. Курс спрямований на розвиток здатності інтерпретувати індивідуальний і колективний досвід у світлі історичних травм, колоніального спадку та актуальних суспільних трансформацій. Особлива увага приділяється усвідомленню ролі культурного контексту у формуванні механізмів психологічної адаптації та відновлення в умовах травматичного досвіду.

2.2. Завдання вивчення дисципліни

Основними завданнями вивчення дисципліни «Українознавчі студії» є:

- надати здобувачам системні знання про становлення української нації, ідентичності та колективної пам'яті;
- сформулювати критичне розуміння впливу колоніалізму, війни та історичних травм на суспільство й особистість;
- навчити інтерпретувати соціокультурні контексти у психологічній практиці;
- сприяти розвитку етичної рефлексії та культурно-чутливого підходу до клієнта;

- сформувати навички аналізу історичних наративів і їх впливу на ідентичність.

2.3. Найменування компетентностей, формування котрих забезпечує вивчення дисципліни.

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК5. Цінувати та поважати різноманітність та мультикультурність.

ЗК7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК9. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

2.4. Передумови для вивчення дисципліни.

Українознавчі студії як навчальна дисципліна:

а) базується на вивченні здобувачами елементів історії України (ключові історичні події та процеси формування національної ідентичності), культурології (дослідження культурної спадщини та колективної пам'яті), соціальної філософії (осмислення суспільних процесів і деколонізації), психології (аналіз впливу колективних травм на психіку), соціології (дослідження соціальних трансформацій та колективної резильєнтності) та політології (аналіз політичних чинників у формуванні національної свідомості);

б) закладає основи для подальшого вивчення психологічних дисциплін, зокрема через формування розуміння впливу національної ідентичності та колективних травм на індивідуальну та групову психіку, інтеграцію знань про деколонізацію свідомості та механізми адаптації в умовах травматичного досвіду, аналіз культурного контексту у формуванні психологічних особливостей та механізмів відновлення, усвідомлення культурно-чутливого підходу до клієнта, а також розуміння культурних та історичних чинників у професійному спілкуванні з клієнтами з різним соціокультурним бекграундом.

Для успішного засвоєння дисципліни «Українознавчі студії» студентам необхідно володіти знаннями з таких предметів:

Пререквізитами:

- Філософія освіти та інноваційні методи викладання психології – розуміння освітніх концепцій, що формують національну ідентичність.
- Етичні, практичні та правові засади роботи психолога – знання культурних і правових аспектів, що впливають на психологічну практику.
- Теорії особистості та психологічного розвитку – аналіз формування особистості у контексті національної культури.
- Організація наукових досліджень – навички аналізу історико-культурних аспектів через наукові підходи.
- Сучасні методи психологічного тестування – застосування методів оцінки впливу національної ідентичності на психологічний розвиток.

Після завершення дисципліни студенти зможуть застосовувати отримані знання у таких предметах і практиках:

Постреквізити:

- Психологія та психотерапія в системі охорони здоров'я – інтеграція культурних аспектів у психологічну практику.
- Доказова практика в психології і психотерапії – використання наукових підходів для аналізу національних особливостей.
- Науковий семінар – дослідження та обговорення етнокультурних аспектів психології.
- Клінічна психологія. Клінічна психодіагностика – врахування культурного контексту при діагностиці та лікуванні.
- Практика під супервізію – реалізація набутих знань у роботі з пацієнтами з урахуванням національних особливостей.

2.5. Результати навчання

ПРН7. Доступно і аргументовано представляти результати досліджень у писемній та усній формах, брати участь у фахових дискусіях.

3. Структура навчальної дисципліни

Тема 1. Значення україністики в професійній підготовці психолога.

Роль україністики у формуванні професійної компетентності психолога. Зв'язок між національною ідентичністю та психологічною стійкістю. Вплив колективної пам'яті на емоційний стан суспільства. Роль історичних подій у формуванні колективної свідомості та поведінкових моделей. Трансгенераційна та колективна травма: причини, прояви, наслідки, приклади. Деколонізація свідомості як інструмент подолання наслідків імперського впливу. Практичні аспекти роботи з колективною пам'яттю та трансгенераційними травмами у психотерапії. Виклики, з якими стикається психолог у контексті сучасних соціокультурних змін. Хронологія української історії.

Тема 2. Цивілізаційний вимір російсько-української війни: витоки, історія, сучасний контекст.

Російсько-український конфлікт як тривала цивілізаційна протидія між імперською моделлю і національно-визвольною парадигмою. Історичні витоки протистояння: колоніальна політика, русифікація, знищення еліт, придушення ідентичності. Ідеологічні основи агресії: наративи «єдиного народу», «руського мира», «спільної історії». Викривлення історії як інструмент психологічної війни. Війна як фактор колективної травми й одночасно – каталізатор ідентичності та згуртованості. Сучасний стан війни: вплив на свідомість, емоційний стан, професійну діяльність психологів. Роль національної пам'яті, символів і риторики в мобілізації спротиву.

Тема 3. Колективні травми українців у XX столітті та їх трансгенераційний вплив.

Голодомор, репресії, депортації, війни, Чорнобильська катастрофа як джерела колективної та трансгенераційної травми. Механізми несвідомої передачі травматичного досвіду між поколіннями. Роль родинної тиші,

заборонених тем, образу ворога, мовної травми. Психосоціальні наслідки масового терору й втрати – на індивідуальному та суспільному рівнях. Колективне виживання як адаптивна стратегія. Відлуння травм у сучасній поведінці, тривожності, самооцінці. Практичні виклики у роботі психолога з травмованим клієнтом, який носить пам'ять про події, яких не переживав безпосередньо.

Тема 4. Національна ідентичність та колективна пам'ять: етапи становлення, культурні чинники та історичні трансформації.

Етапи формування української ідентичності від часів Русі до початку повномасштабного вторгнення РФ. Конкуренція моделей: етнокультурна, політична, громадянська. Роль мови, історичних міфів, символів і пам'яті у конструюванні ідентичності. Пам'ять як динамічний ідейний ресурс: кому і як вона належить. Фактори деформації: культурна амнезія, знищення еліт, колоніальна лояльність. Поняття «єдність у розмаїтті». Психологічні наслідки конфліктів ідентичностей. Значення відновлення історичної суб'єктності для професійної та особистісної цілісності психолога. Національна ідентичність як внутрішній компас у кризовому суспільстві.

Тема 5. Колективна резильєнтність українців та механізми збереження національної ідентичності.

Колективна стійкість як історично сформований феномен в українському суспільстві. Приклади опору: національно-визвольна боротьба 1917-1921, ОУН та УПА, дисиденти й шістдесятники, Майдани. Психологічні механізми мобілізації в умовах загрози. Спадковість спротиву як елемент національного характеру. Вплив травмованої пам'яті на суспільну консолідацію. Роль громадянської активності, освіти, історичної просвіти. Професійна роль психолога та підтримка індивідуальної і колективної стійкості без інфантилізації чи сакралізації травми.

Тема 6. Деколонізація колективної свідомості як процес відновлення культурної суб'єктності.

Поняття деколонізації, прояви ментальної та психологічної емансипації. Знецінення українського в культурі, мові, тілесності, мисленні через імперську оптику. Внутрішній цензор як наслідок колоніального спадку. Механізми інтерналізованого гноблення та їхній вплив на самооцінку. Відновлення суб'єктності через мову, переосмислення простору, зміни наративів, естетичних кодів. Роль пам'яті, топоніміки, символів, родинних історій у процесах очищення від імперського тиску. Практичний вимір: як деколонізована свідомість допомагає у психотерапії, зміцнює почуття гідності, дозволяє говорити про себе з позиції сили.

4. Структура залікового кредиту з дисципліни

Назви лекційних тем і практичних занять	Кількість годин			
	денна форма			
	усього	у тому числі		
		л	пр	с.р.
1	2	3	4	5
Тема 1. Значення україністики в професійній підготовці психолога.	15	3	3	9
Тема 2. Цивілізаційний вимір російсько-української війни: витоки, історія, сучасний контекст.	15	3	3	9
Тема 3. Колективні травми українців у XX столітті та їх трансгенераційний вплив.	15	3	3	9
Тема 4. Національна ідентичність та колективна пам'ять: етапи становлення, культурні чинники та історичні трансформації.	15	3	3	9
Тема 5. Колективна резильєнтність українців та механізми збереження національної ідентичності.	16	4	3	9
Тема 6. Деколонізація колективної свідомості як процес відновлення культурної суб'єктності.	12	4	3	5
Залік	2		2	
Усього, годин	90	20	20	50

5. Тематика практичних занять з дисципліни

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Імперська політика та синдром меншовартості. Вплив колоніального минулого на культурну та психологічну самосвідомість українців.	3
2	Психологія колоніальної лояльності. Генеза, механізми виникнення та стратегії подолання в українському контексті.	3
3	Мова як інструмент колоніальної політики. Витіснення, знецінення та сучасні стратегії відновлення мовної гідності.	3
4	Голодомор і трансгенераційна травма. Вплив геноциду на родинну пам'ять і соціальну поведінку.	3
5	Колективні реакції на терор і насильство. Історичний досвід виживання та його вплив на сучасну поведінку українського суспільства.	3
6	Знищення інтелектуальної еліти та культурна амнезія. Чинники деформації національної ідентичності.	3
ВСЬОГО:		18

6. Тематика самостійних занять з дисципліни

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
1	Колективна пам'ять як чинник формування культурної ідентичності	9
2	Мовна травма як наслідок колоніального впливу на свідомість спільноти	9

3	Вплив репресивних практик на психологічну динаміку поколінь	9
4	Історичні наративи як психосоціальний інструмент формування уявлення про індивідуальну ідентичність	9
5	Психологія культурної маргіналізації в колоніальному контексті	9
6	Соціальні механізми передачі травми через культурні практики	5
Всього		50

7. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

У процесі вивчення дисципліни «Українознавчі студії» використовуються наступні методи оцінювання навчальної роботи студентів:

- стандартизовані тести;
- поточне опитування;
- залікове модульне тестування та опитування;
- реферати, презентації;
- залік.

8. Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни «Українознавчі студії» визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової залікового кредиту:

Модуль 1		Залік
20%	20%	60 %
Поточне оцінювання	Модульний контроль 1	Залік
1. Оцінка за поточне оцінювання визначається як середнє арифметичне з оцінок, отриманих під час занять (6 занять, 6 тем – 6 оцінок).	2. Модульний контроль проводиться на 6 занятті. Оцінка за Модульний контроль виставляється на підставі виконання письмового завдання.	1. Відповідь на 2 запитання, кожне з яких 15 балів. У підсумку 30 балів.
2. Модульний контроль проводиться на 6 занятті. Оцінка за Модульний контроль виставляється на підставі виконання письмового завдання.		2. Розв'язання 10 тестів по 2 бали = 20 балів

Усі форми контрольних заходів та критерії оцінювання здобувачів зазначенні в положенні університету про оцінювання результатів вивчення навчальної дисципліни.

Шкала оцінювання

За шкалою університету	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90-100	відмінно	A (відмінно)
85-89	добре	B (дуже добре)
75-84		C (добре)
65-74	задовільно	D (задовільно)
60-64		E (достатньо)
35-59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1-34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

№ п/п	Найменування	Номер теми
1	Мультимедійний проектор	1-12
2	Проекційний екран	
3	Комунікаційне програмне забезпечення (Google Chrome, Firefox)	
4	Наявність доступу до мережі Інтернет	
5	Персональні комп'ютери, ноутбук.	
6	Комунікаційне програмне забезпечення (Zoom) для проведення занять у режимі он-лайн (за необхідності)	
7	Комунікаційна навчальна платформа (Moodle) для організації дистанційного навчання (за необхідності)	
8	Програмне забезпечення: ОС Windows	
9	Інструменти Microsoft Office (Word; Excel; Power Point і т. і.)	
10	Мультимедійний проектор	
11	Проекційний екран	
12	Комунікаційне програмне забезпечення (Google Chrome, Firefox)	

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні:

1. Yates F. "The Art of Memory". London: Routledge and Kegan Paul, 1966.
2. Klein K. L. "On the Emergence of Memory in Historical Discourse". Representations. 2000.
3. Nowak J. "Społeczne reguły pamiętania. Antropologia pamięci zbiorowej". Kraków, 2011.
4. Джонс А. "Геноцид: Вступ до глобальної історії" / Переклад Катерини Дисси. Київ: Дух і Літера, 2020.
5. Ассман А. "Простори спогаду. Форми трансформації культурної пам'яті" / Пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. Київ: Ніка-Центр, 2012.
6. Валле В. "Геноцид ХХІ. Війна на знищення української нації". Київ: Видавництво Фоліо, 2023.
7. Грінченко Г. "Колективна (соціальна) пам'ять: критика теорії та методу дослідження". Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник. Вип. 13-14. Історична пам'ять і тоталітаризм: досвід Центрально-Східної Європи / За ред. В. Кравченка. Харків, 2009. С. 11-24.
8. Донцов Д. "Дух росії та інші праці", 2023.
9. Томпсон Е. "Трубадури імперії російська література і колоніалізм", 2023.
10. Кузнєцова Є. "Мова-меч. Як говорила радянська імперія", 2023.
11. Березницька І., Коціра Х., Левантович О. "Сила опору. Українці в радянських таборах". Київ: Дух і Літера, 2022.
12. Кісь О. "Колективна пам'ять та історична травма: теоретичні рефлексії на тлі жіночих спогадів про Голодомор". У пошуках власного голосу: Усна історія як теорія, метод та джерело. наук. ст. / За ред. Г. Г. Грінченко, Н. Ханенко-Фрізен. Харків: Видавництво, 2010. С. 171-191.
13. Забужко О. "Як рубали вишневий сад, або Довга дорога з Бад-Емса", 2021.

14. Нора П. “Теперішнє, нація, пам’ять” / Пер. з франц. Андрій Рєпа. Київ: Кліо, 2014.
15. Коннертон П. “Як суспільства пам’ятають”. Київ: Ніка-Центр, 2004.
<http://litopys.org.ua/connert/conn.htm>.
16. Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду, 2005.
17. Стецько Я. “Київ проти Москви”. Мюнхен: Українське.

Додаткові:

1. Musil R. “Monuments” // Posthumous Papers of a Living Author. Translated by Peter Wortsman. Archipelago, 2006.
2. Portelli A. “What makes Oral History different”. The Oral History Reader / R. Perks, A. Thompson (Ed.). London; New York, 2006. Pp. 48-58.
3. Агеєва В. “За лаштунками імперії”, 2022.
4. Винницький М. “Дух Росії та інші праці”. Київ: Дух і Літера, 2022.
5. Влеклий М. “Тарет Джонс. Людина, яка забагато знала”, 2020.
6. В’ятрович В. “Україна. Історія з грифом «секретно»”, 2014.
7. Гоменюк І. “Мурашник. Нотатки на манжетах історії...”, 2023.
8. Гриневич В. “Червоний імперіалізм. Друга світова війна і громадська думка в Україні. 1939–1941”, 2019.
9. Грінченко Г. “Методичні рекомендації з аналізу наративних інтерв’ю. Для студентів і аспірантів”. Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Карабіна, 2008. 32 с.
10. Гамаш Р. “Український Майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності”. Київ: Дух і Літера, 2018.
11. Демська О. “Українська мова. Подорож із Бад Емса до Страсбурга”, 2023.
12. Джонс Г. “Свідок Голодомору”. Київ: Видавництво Фоліо, 2022.
13. Донцов Д. “Історія для дорослих”. Львів: Каменярь, 1991.
14. Дракуліч С. “Та вони б і мухи не скривдили”. Київ: Комора, 2018.
15. Друга світова. Непридумані історії (Не) наша жива інша. Київ: Видавництво Фоліо, 2022.
16. Дубчак О. “Перемагати українською. Про мову ненависті й любові”, 2022.
17. Загоровська Л. “Таборові діти”. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2022.
18. Зінченко О. “Як українці зруйнували імперію зла”, 2024.
19. Карі О. “Твоє, моє, нічне та інше”. Київ: Видавництво Старого Лева, 2022.
20. Ключко Р. “Наші королі — Reges Nostri. Володарі та династії в історії України (1340–1795)”. Київ: Темпора, 2023.
21. Криштопа О., Дерейко І. “Невидима битва. Як дисиденти боролися за незалежність України”. Київ: Час майстрів, 2022.
22. Магда Є. “Гібридна агресія Росії: уроки для Європи”, 2017-2022.
23. Михайловський В. “Історія цивілізації. Україна. Том 2. Від Русі до Галицького князівства (900-1256)”. Київ: Кліо, 2022.
24. Мокрик Р. “Бунт проти імперії: українські шістдесятники”.
25. Палієнко М. “Українські архіви, війна та збереження національної ідентичності”. Архіви України. 2022. No. 1. С. 12–38.

26. Патриляк І. “Перемога або смерть. Український визвольний рух у 1939-1960 роках”, 2024.
27. Плохій С. “Лінія зіткнення. Нариси про минуле та сучасне України”. Київ: Книги ХХІ, 2023.
28. Плохій С. “Чорнобиль. Історія ядерної катастрофи”. Київ: Клуб сімейного дозвілля, 2019.
29. Розмови з тими, хто питає про війну: збірник. / Під ред. Н. Отріщенко. Львів: Центр міської історії, 2024.
30. Рутар Х. “Формули колективної пам’яті на сторінках роману О. Забужко «Музей покинутих секретів»”. Україна Модерна. Режим доступу: uamoderna.com
31. Рух Опору в Україні 1960-1990. Київ: Темпора, 2021.
32. Сокирко О. “Козацький Марс. Держава та військо Козацького Гетьманату в добу Мілітарної революції, 1648–1764”. Київ: Кліо, 2023.
33. Старченко Н. “Українські світи Речі Посполитої. Історії про історію”. Київ: "Laurus", 2021.
34. Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник. Вип. 13-14. Історична пам’ять і тоталітаризм: досвід Центрально-Східної Європи. Харків, 2009.
35. Українське століття (1921–2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Друге видання. Київ: Дух і Літера, 2023.
36. Фукуяма Ф. “Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості”, 2020.
37. Чернігів у війні – 2022: голоси очевидців / кер. О. Шевчук, наук. ред. С. Маховська. Чернігів: «Десна Поліграф», 2024.
38. Шабловський В. “Кухня терору, або як збудувати імперію ножем, ополоником і виделкою”. Київ: Видавництво Старого Лева, 2023.
39. Швидченко Т. Жінки свободи. 6 історій незламних жінок, які творили Україну в ХХ ст. / Зігмунд Фройд Університет Україна. Київ: Видавництво Літера-К, 2025. 35 с.
40. Шевельов Ю. “За лаштунками «Волині - 43». Невідома польсько-українська війна”. Київ: Темпора, 2021.
41. Шевельов Ю. “Кінець однієї легенди”. Нью-Йорк: Пролог, 1951.
42. Якубова Л. “До свободи крізь вогонь. Україна проти рашизму”, 2023.

Інформаційні ресурси:

1. Електронні ресурси ЗФУУ: <https://repo.usfu.edu.ua/home>
2. Кебуладзе В. “Громадянська ідентичність українського суспільства: еволюція та особливості.” Institute of National Memory, 2025. <https://www.identity.org.ua/vakhtang-kebuladze-hromadianska-identychnist-ukrainskoho-suspilstva-evoliutsiia-ta-osoblyvosti/>
3. Ukrainian Institute of National Memory (UINP). Ukrainian Institute of National Memory, 2025. <https://uinp.gov.ua/>
4. Локальна історія, 2025. <https://localhistory.org.ua>
5. У пошуках ідентичності, 2025. <https://www.identity.org.ua/>
6. Great Transformations, 2025. <https://greattransformations-ua.org/>

7. Live History. Live History, 2025. <https://livehistory.org.ua/>
8. Кривда Н. “Чому важливо говорити про ідентичність в умовах війни.” Institute of National Memory, 2025. <https://www.identity.org.ua/nataliia-kryvda-chomu-vazhlyvo-hovoryty-pro-identychnist-v-umovakh-viiny/>
9. Скальський В. “Як ми тут опинилися: магістралі та манівці української історії XX століття.” Institute of National Memory, 2025. <https://www.identity.org.ua/vitalii-skalskyi-iak-my-tut-opynylysia-mahistrali-ta-manivtsi-ukrainskoi-istorii-khkh-storichchia/>
10. Старченко Н. “Дух свободи проти імперії насильства”. Local History, 2025. <https://localhistory.org.ua/texts/statti/dukh-svobodi-proti-imperiyi-nasilstva>
11. Старченко Н. “Звідки походить прагнення українців до свободи?” Local History, 2025. <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/zvidki-pokhodit-pragnennia-ukrayintsiv-do-svobodi-nataliia-starchenko>
12. Сисін Ф. “Велике інтерв'ю. Річ Посполита, Хмельниччина та українське націєтворення.” Локальна історія, 2025. <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/velike-interviu-franka-sisina-rich-pospolita-khmelnichchina-ta-ukrayinske-natsiivtvorennia>
13. Швидченко Т. “Лінгвоцид”, серія відеолекцій. Institute of National Memory, 2025. <https://www.identity.org.ua/tags/linhvotsyd>
14. Національний музей Голодомору-геноциду, 2025. <https://holodomormuseum.org.ua>
15. Історична правда, 2025. <https://www.istpravda.com.ua>
16. Ukraïner, 2025. <https://www.ukraïner.net>